NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geſchreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik geſproken, zoo gelooven wij ook, daarom ſpreken wij ook.
2 COR. IV: 13.

GETUIGENIS VAN EENEN R. C. SCHRIJVER

TEN TIJDE DER REFORMATIE VOOR HET UITSLUITEND GEZAG DER HEILIGE SCHRIFT.

H. CORN. AGRIPPA VAN NETTESHEIM was een der grootſte lichten van de R. C. Kerk ten tijde der Reformatie. Hij werd in zijnen tijd het wonder der Geleerden, en de lieveling der welgezinden genoemd (*). Even beroemd in de Godgeleerdheid, Rechtskennis en Geneeskunde, oefende hij op meer dan eene wijze deze drie vakken in de voornaamſte landen van Europa, in verſchillende betrekkingen uit. In Nederland was hij eenen tijd lang Geſchiedſchrijver der Landvoogdes MARGARETHA VAN OOSTENRIJK.

Het gebruik dat de Hervormers in zijn tijd in het belang van hun gewichtig werk, van de wetenſchappen maakten, en de groote roem, dien zij daarin verworven hadden, bracht hem tot de *paradoxe* ſtelling, dat alle kunſten en wetenſchappen ijdel, en gevaarlijk voor 's menſchen heil waren. Wanneer men echter zijn werk *De vanitate ſcientiarum*, waarin dit gevoelen wordt ontwikkeld, oplettend leest, zoo bemerkt men weldra, dat het veeleer eene *ſatyre* bevat op de wijze, waarop de ſchoolſche geleerdheid destijds werd beoefend, dan eene volſtrekte verwerping van kennis en onderricht.

In zijne *Voorrede aan den lezer* zegt hij al aanſtonds: »Ik wil dat men wete, dat ik dit werk niet geſchreven heb uit haat, uit eerzucht, uit heiligſchennende vermetelheid, noch ſnoode verwaandheid; maar integendeel om de billijkſte en waarachtigſte reden. Te weten, ik zag dat velen zóódanig in menſchelijke geleerdheid en wetenſchappen werkzaam zijn, dat zij de woorden der H. S. (waarin men hun gezochte verſierſelen, hunne kunſtige ſyllogismen, hunne aangenomen bewijsredenen, en vreemde philoſophiſche ſtellingen niet vindt, maar die enkel op geloof en goede werken aandringen) deswege niet ſlechts als gemeen en laag verachten en verwerpen, maar ook aangrijpen en onteeren. Anderen meenen wel vromer te zijn omdat zij CHRISTUS wetten trachten te verdedigen en voor te ſtaan, maar zij hechten meer aan de uitſpraken hunner wijsgeeren dan aan Gods heilige Profeten en Apostelen, terwijl echter deze meer dan hemelsbreedte van hen verſchillen. Daarenboven is in vele, ja bijkans alle Gymnaſiën die verkeerde gewoonte, dat verderfelijk gebruik heerſchende geworden, dat men de ingewijden in hun onderricht, eenen eed laat verrichten dat men ARISTOTELES, of BOËTIUS, THOMAS AQUINAS, of ALBERTUS MAGNUS, of welken anderen ſcholastieken god men dient, nimmermeer zal tegenſpreken; en wanneer men een hairbreed van hen afwijkt, wordt men als kettersch, ergerlijk, vlam en houtmijt waardig, uitgekreten. Men moet dus deze vermetele reuzen, die vijanden der heilige Schriftuur, aangrijpen; hun ſterkten en vestingen aanvallen; en aantoonen hoe blind de mensch is met zooveel kunſten en wetenſchappen; hoe verre hij met al zijne Leeraars en Meesters van de kennis der waarheid afdwaalt, en welk eene vermetelheid het is, de ſcholen der wijsgeeren de Kerk van Christus voor te trekken, en de gevoelens der menſchen te ſtellen boven, of nevens het Woord Gods." —

Daarom eindigt hij dan ook zijn overzicht der onderſcheiden destijds beoefend wordende wetenſchappen met deze aanprijzing van dat Woord der eeuwige waarheid (*Capite* 100):

(*) *Paulus Jovius*, een dergenen die hem ongunſtiger beoordeelen, zegt van hem, dat hij een *wonder van vernuft* was (*portentoſum ingenium*); JACOBUS GOHORIUS plaatſte hem *inter clarisſima ſui Sœculi lumina* (onder de grootſte lichten zijner Eeuw), en de vermaarde VIVES heet hem: *Venerandus Dominus Agrippa, literarum, literatorumque omnium miraculum, et amor bonorum.* Hij werd ook de *Trismegistus* zijnes tijds genoemd. Zie de Dictionaire van *Moréri*, Art. AGRIPPA.

»Gij hebt nu gehoord, hoe twijfelachtig en onzeker, hoe moeielijk en gevaarlijk alle vakken van kennis zijn: en hoeveel er in gevonden wordt, waaromtrent men onwetend blijft wat waarheid zij, zelfs ook in de Godgeleerdheid, wanneer men den fleutel der kennis en der onderfcheiding niet bezit, die ons den ingang tot zulk een uitgeftrekten onmetelijken fchat ontfluite.

»Deze fleutel nu is geen andere dan enkel en alleen het Woord van God. Dat Woord alleen doet den fchijn van het wezen onderfcheiden; dat leert, welke redeneringen uit fofistifche geflepenheid voortkomen, en geen waarheid, maar een beeld der waarheid vertoonen, en welke daarentegen de waarheid niet in fchijn en vernis, maar in der daad en wezenlijkheid bevatten. Hierdoor wordt al de fijnheid van kwaadaardigheid en logen verwonnen, en geen fyllogismen, geen bewijsvoeringen, geen listige drogredenen kunnen hiertegen ftand houden. Die niet in dat Woord berust, of daarvan afwijkt, die is (gelijk PAULUS zegt) onverftandig, en weet niets. Laten wij dus alle gevoelens en ftelfels van wetenfchap aan dat Woord als aan een' toetsfteen beproeven; en in alles daartoe, als tot een vasten rotsfteen, de toevlucht nemen, daaruit alleen de waarheid in alle dingen opfporen, en over allerlei kennis, alle meeningen en beweerden, oordeel ftrijken. Want (gelijk GREGORIUS verklaart:) wat daaruit zijn gezag niet ontleent, wordt met even veel gemak verworpen als aangenomen. — De kennis van dit Woord fchenkt ons geene fchool van Wijsgeeren; geen vernuft van eenig fcholastiek Leeraar, maar God alleen, en Jezus Christus door den H. Geest, uit die boeken zelf, welke kanoniek genoemd worden, en waar men naar Gods gebod niets toe, noch iets af mag doen. Want al waar het een Engel Gods die dit dede, hij is vervloekt, naar het bevel des HEEREN. Deze Schriftuur heeft zoo groot eene majefteit, zulk eene kracht, dat zij alle bijgevoegde commentariën, alle menfchelijke en engelen-verklaringen overftraalt; en zich geenszins als was naar de inbeelding der menfchelijke verftanden laat kneeden, noch als een andere Proteus in allerlei vormen en gedaanten laat dwingen; maar zich zelv' genoegzaam is, zich zelve uitlegt en verklaart, en allen oordeelende, van niemand geoordeeld wordt. Uit de woorden die in deze Schriftuur gefchreven ftaan, uit hun orde en gebruik, worden banden gevlochten, die niemand verbreken, niemand ontworftelen kan, en die alle kunsttuig van menfchelijke redeneringen zoodanig verbrijzelen en doen uitéénfpatten, dat men erkennen en belijden moet: *dat is Gods vinger!*" —

»Tot deze verwijst ons Christus, leerende dat wij de Schriften zullen onderzoeken. Door deze beveelt ons de Apostel alles te onderzoeken, opdat wij beproeven wat goed is, beproeven de geesten, of ze uit God zijn; om dat hierin de kracht is, van alles rekenfchap te geven en de tegenfprekenden te wederleggen, zoodat wij zelf geestelijke menfchen zijnde alles oordeelen, maar zelve van niemand geoordeeld worden.

»De waarheid en het verftand van deze kanonieke Schriften hangt enkel af van het gezag Gods, die ze openbaart, en kan door geen getuigenis der zinnen, geen begrip der rede, geene befpiegeling, geene menfchelijke vermogens of krachten hoegenaamd bevat worden; maar alleen door het geloof in Jezus Christus, van God den Vader in ons harte uitgeftort.

»Daarom is het redeloos te meenen dat dit Woord alleen voor Godgeleerden zoude zijn; want het behoort tot alle menfchen; allen worden tot deszelfs kennis naar den graad hunner vatbaarheid geroepen; gelijk er gefchreven ftaat: Deze woorden zullen in uw harte zijn alle de dagen uws levens en gij zult ze uwen kinderen overgeven, en uwen kindskinderen om te betrachten; gij zult ze overdenken in uw huis zittende, en op weg gaande, flapende en opftaande, en gij zult ze als een teeken aan uwe hand binden, en zij zullen zijn tusfchen uwe oogen, en gij zult ze fchrijven aan de posten uwer deuren en aan den ingang uwes huizes. Dus las JOZUA alle de woorden die in het boek der Wet gefchreven waren, voor de geheele menigte van mannen, vrouwen, kinderen, en vreemdelingen. En ook EZRA bragt het boek der Wet voor de ganfche vergadering van mannen en vrouwen en wie het flechts verftaan kon, en las er in voor geheel het volk in 't openbaar. En Christus beveelt dat zijn Evangelium gepredikt worde aan alle creaturen, over de geheele aarde; en dat niet in de duisternis, niet in de ooren, niet in het verborgen, niet in de binnenkamer, niet voor eenige afgezonderde Leeraars en Schriftgeleerden; maar openlijk, in het daglicht, op de daken, voor het volk, voor de menigte. Want dus fpreekt Hij tot de Apostelen: wat ik u zegge, dat zeg ik tot allen, wat ik u in de duisternis zegge, verkondigt dat in het licht, en wat gij aan het oor hoort, predikt dat op de daken. En PETRUS zegt in de Handelingen: Hij heeft ons geboden te prediken *den volke.* En PAULUS beveelt ons de kinderen op te voeden in de leering en vermaning des HEEREN; want Christus had ook zelf zijne Apostelen beftraft, die de kinderkens verhinderden tot Hem te komen, als welker eenvoudigheid en nederigheid door geene fchadelijke kennis en vooroordeelen opgeblazen, elken hoorder van Gods Woord zoo noodzakelijk is, dat zoo hij niet wordt gelijk die kinderkens, hij in het Koninkrijk der hemelen geenszins kan ingaan. Daarom wil CHRYSOSTOMUS in eene zijner homiliën, dat de kinderen op de fcholen en in huis met de heilige Schrifture bezig gehouden worden (*); dat echtgenooten en kinderen onderling over deze heilige Schriftuur zamenfpreken, en over dezelve raad en inzicht vragen en geven mochten. En het Nicefche Synode beveelt in zijne befluiten, dat niemand van de gemeente der Christenen de heilige Schriften des Bijbels moet misfen. Weet dan nu, dat er niets zoo hoog, zoo diep, zoo zwaar, zoo verborgen, zoo heilig is in de H. S., dat niet allen den geloovigen des Heeren Christus toebehoore, ja dat de ganfche Godgeleerdheid allen geloovigen gemeen moet zijn, fchoon ieder naar de mate zijner vatbaarheid en der gave des H. Geestes."

(*) Mocht men in alle Protestantfche landen, zulke bijbelschgezinde Schoolbefturen en Schoolopzieners vinden als deze R. C. Schrijver was!

Eindelijk befluit nog AGRIPPA zijn geheele Werk (in *peroratione operis*) met deze woorden:

»In het heilig Bijbelboek alleen is alles bevat en geleerd; doch aldus, dat het niet dan door een van God verlicht gemoed begrepen worde, en voor de anderen raadfelen en bloote woorden zij, als met zeven zegelen toegefloten. Bidt dan den Heere in het geloove, niet twijfelende, opdat de Leeuw, die uit de ftamme Juda is, kome, en u dat verzegelde boek opene: Hij, die alleen het ware en heilige Lam is, die alleen den fleutel heeft der kennis en der onderfcheiding, die opent en niemand fluit, die fluit, en niemant opent. Dat is JEZUS CHRISTUS, het Woord en de Zoon des Vaders, de wijsheid Gods, de eenige Meester; die mensch geworden is, als wij zijn, opdat Hij ons tot kinderen Gods, en Hem gelijk zoude maken; die geloofd en geprezen zij in eeuwigheid. Amen."

GEDACHTEN

OVER

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

Talrijk zijn de vakken, die tot de wetenfchap der Christelijke Kerkgefchiedenis behooren, of daartoe betrokken kunnen worden. Om die alle volledig te bearbeiden, ware veellicht meer dan een menfchenleeftijd noodig. Doch fchoon men ook alles wat van dezelve te weten is had uitgeput, en al kende men in derzelver omvang en bijzonderheden de lotgevallen der Christelijke Kerk van alle tijden en plaatfen, de gefchiedenis der leerftukken, die der perfonen en gevoelens van Kerkvaders, Hervormers, Sectenhoofden, en wat des meer is; die der onderfcheidene afdeelingen en takken der Kerk zelve, die van Oosterfche en Westerfche, Roomfche zoowel als Onroomfche fchriften, leeringen, en dwalingen, nog zoude bij deze veel omvattende wetenfchap het wezenlijke der zaak kunnen ontbreken, nog zoude het kunnen haperen aan de eigenlijke kennis en gefchiedenis van de Kerk van *Christus*. Wij wenfchen hier in het kort eenige gedachten te plaatfen aangaande de beginfelen, die voornamelijk, naar het ons dunkt, bij het betrachten dezer kennis in aanmerking komen.

Allereerst betrekken wij daartoe het juiste en zuivere denkbeeld van het geen men door de *Kerk* zelve of *Gemeente* te verftaan hebbe. Die met dit woord niets hooger, niets inniger bedoelen dan eene *maatfchappij* van aanhangers eener leer, belijders van eenige meer of min beftemde, meer of min verwante, foms ook uit één loopende gevoelens, zullen, bij alle feitenkennis, nimmer ons de Kerk van Christus of hare gefchiedenis in haren aart en wezen leeren verftaan. Het denkbeeld, dat ons de Heilige Schriften geven, is van gantsch anderen aart; volgens dezen is de Kerk, *of* in den ruimften zin des woords de vergadering van alle menfchen uit alle tijden en uit alle plaatfen, die door het ware geloof in den beloofden, naderhand in den gekomenen Christus zalig worden (Openb. V: 9, 10.), en mitsdien een lichaam, waarvan Christus het Hoofd, een gebouw, waarvan Christus het Fondament is; *of wel* in engeren zin, eene vergadering (meer of min uitgebreid, meer of min zichtbaar, meer of min vermengd of zuiver behouden) van belijders van dat zelfde geloof, vereerders en verkondigers van dien zelfden Naam. Een goede kerkelijke gefchiedenis zal ons dus niet mogen onkundig laten van de wegen, de middelen, de werkingen waardoor, naar het voornemen Gods, zoo wel de algemeene Christelijke Kerk in haar geheel en bij opvolging, als de bijzondere Gemeenten, elk voor haar zelve, en in betrekking tot elkander, van den beginne aan *werden*, en nog fteeds *worden* gevormd, ontwikkeld, en geregeerd.

Van zoodanig eene Kerkgefchiedenis geeft ons wederom de Schrift zelve de eerfte en volmaaktfte beginfelen aan de hand. Niet flechts het Boek der Apostolifche Handelingen, maar geheel de historifche inhoud beide des Ouden en des Nieuwen Testaments zijn, in den eigenlijken zin des woords, gefchiedenisfen van de Kerk; ja zelfs, geheel de Schrift bevat eene doorgaande onderwijzing en openbaring omtrent de leidingen van God met die Kerk, hare eerfte wording (in het Paradijs, onmiddelijk na den zondeval), hare ontwikkelingen, verbasteringen, herftellingen, en voorts bewaring en beftiering door alle tijden (zelfs de nog toekomftige door middel der voorzeggingen) heen. Zoo moet dan eene wezenlijke Gefchiedenis der Christelijke kerk niet anders zijn dan eene voortzetting, als het ware, van dezelfde, eenmaal door hooger hand ons als voorgetrokkene lijnen, in dezelfde richtingen, en uit hetzelfde altijd onveranderlijk middelpunt. De Godsregeering, het Godsontwerp, moeten altijd, ook hier, het levensbeginfel zijn aller leeringen en befchouwingen; Gods eer en de verheerlijking zijner aanbiddelijke deugden en daden het doel.

De heilige Algemeene Kerk voorts, als wij zagen, met Christus één lichaam, één gebouw, is ook een Koninkrijk. En wat is nu de gefchiedenis van een koninkrijk zonder zijnen Koning? Christus is Koning! Alle Kerkgefchiedenis derhalve moet, wat het binnenfte der zake betreft, ten uiterfte onvolkomen zijn, die geen acht geeft op het onmiddelijk en onverbreeklijk verband tusfchen de lotgevallen der Kerk, met de koninklijke regeering zelve van haar Hoofd en Vorst in den hemel, zoo wel als met zijne koninklijke daden en verrichtingen op de aarde. De discipelen *gingen uit om te prediken, en de Heere, aan de rechterhand Gods, wrocht mede*, zegt Marcus aan het flot van zijn Evangelie; en Joannes op Patmos ziet dien Heere en Koning en Herder Israëls tusfchen *de zeven kandelaren*, dat is *de Gemeenten*, houdende *de zeven fterren* (de Leeraars) in zijne rechterhand, en het *tweefnijdend fcherp zwaard* (het Woord) in zijnen mond (Openb. I).

Doch op hoedanige wijze nu oefent die overfte Herder, Koning en Hoogepriester in den hemel, zijn gebied uit over de Gemeente, van welke Hij, voor eenen tijd, naar den lichame afwezig is? Hij heeft haar, na zijne opneming ten hemel, *eenen anderen Trooster* beloofd, den Heiligen Geest, die altijd bij haar zoude blijven, als in Zijne plaats, (Joh. XIV: 16, 17). Dezen Trooster zien wij dan ook het

werk en beſtuur des Zoons in het midden der Gemeenten voortzetten, en den Apostelen bevel en beſtemming geven, gelijk Christus met eigenen mond aan hun deed, zoo lang Hij bij hen perſoonlijk en lichaamlijk tegenwoordig was (Hand. XIII: 2). Alle Kerkgeſchiedenis derhalve, die in de prediking en aanneming van het Evangelie door de wereld, in de handhaving van hetzelve tegen de onderſcheidene in- en uitwendige vijanden, in de gezegende Kerkhervorming, in de onderſcheidene individueele, meer of min algemeene, of nationale bekeeringen, opwekkingen, herlevendigingen, en wat daaraan verwant is in oorſprong en aart, alleen ontwikkeling van den menſchelijken geest, en niet (hoofdzakelijk en oorſpronklijk) het werk leert erkennen van den Heiligen Geest van God, is noodwendig in haar beginſel gebrekkig, voor de kennis van het wezen der zaak geheel onvoldoende.

Doch daar is nog meer. Hij, dien wij als den Koning zijner Kerk eeren, wordt in de Schrift ook als *de Overſte der Koningen der aarde* uitgeroepen, (Openb. I. 5). *Koning der Koningen*, *Heer der Heeren* is zijn naam. Aan Hem worden *alle Koningen* vermaand zich te onderwerpen, van Hem de *Richters der aarde zich te laten tuchtigen* (Ps. II); van zijne Gemeente moeten de Wereldvorſten *Voedſterheeren*, Koninginnen de *zoogvrouwen* zijn (Jeſ. XLIX: 23); en eenmaal zullen *alle de Koninkrijken der aarde* (zoo roepen het de volmaakte heiligen in den hemel uit, Openb. XI: 11.) *onzes Heeren en zijnes Christi zijn.* Hij heeft als de Christus en Middelaar *alle macht* ontvangen *in den hemel en op de aarde* (Matth. XXVIII: 18). Geene op Gods Woord gegronde Kerkgeſchiedenis zal dan de lotgevallen der Gemeenten en die der wereld als van elkander onafhanklijk beſchouwen, of buiten het naauwſte verband met elkander behandelen. De Geſchiedenis van Israël in de Heilige Schriften is zoowel Staats- als Kerkgeſchiedenis, ja die beide te zamen onverdeeld. Wie dan de regeering Gods over de wereld, en die over de Kerk wil van één ſcheiden, zal geen van beide immer grondig verſtaan. (Men vergelijke Bilderdijks opmerkingen in zijne *Opſtellen van Godgeleerden en Zedekundigen inhoud*, D[l]. II, bladz. 96 en volg. *Over de heerſchappij des Heilands op aarde.*)

Ten ſlotte: die Koning, wiens rijk wel niet *uit* deze wereld is, maar toch *in* de wereld, en *over* de wereld, die Koning, nadat Hij alles wat van Zijne komst in lijden en vernedering voorzegd was, heeft vervuld, is *henen gegaan naar een ver gelegen land* (volgens de gelijkenis Luk. XIX: 12.) *om zijn koninkrijk* in heerlijkheid aldaar *te ontfangen, en dan weder te keeren.* — *Ik kome weder*, is het afſcheidswoord van Koning Jezus aan de Apostelen, aan de Gemeente, aan de aarde. *Ja ik kome haastiglijk, Amen! Ja kom Heere Jezus!* is het ſlotwoord des Bijbels, het wachtwoord der Gemeenten. Onze betrachting der Kerkgeſchiedenis blijft derhalve nog zeer onvolmaakt, zoo lang zij niet ter harte genomen wordt in het licht dier belofte, in het uitzicht dier alles voleindigende voorzegging; zoo lang in onmiddelijk verband met deze groote heilverwachting, in de profecyën des Ouden en des Nieuwen Testaments (bij name ook het Boek van Joannes Openbaring) de ſleutel niet gezocht wordt der onderſcheidene, reeds vervulde en nog onvervulde lotgevallen der Kerk; bijzonder in Europa, dat middelpunt des Christendoms en der ontwikkeling der menſchelijke en Christelijke maatſchappij. Alles was voorzegd, wat de eeuwen zedert het Pinkſterfeest te Jeruzalem zich zagen ontrollen: alle de door de Gemeente van Christus reeds ondervondene verdrukkingen, vervolgingen, overwinningen, louteringen, alle de verſchijnſels van het Antichristendom beide des bijgeloofs en des ongeloofs tot op dezen dag. Alles is voorzegd, wat nog op handen is tot den allerjongſten ſtrijd, en den daaraan toegezegden volkomenen triomf. De *verborgenheid der ongerechtigheid* moet nog vervuld worden, en Christus zal wederkomen van den hemel, en Hij zal dien te niet doen, *die zich tegenſtelt en verheft boven al dat God genaamd of als God geëerd wordt* (2 Theſ. II); de volheid der Heidenen zal ingaan, gantsch Israël zal bekeerd worden tot hunnen God en tot Meſsias hunnen Vorst; Zijne heerſchappij zal zich uitbreiden tot aan de einden der aarde, en van Zijne kenniſse zal de aarde bedekt worden, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken (Ps. LXXII. Zach. XIV. enz.). Zie daar de hoofdſom der groote voorzeggingen, op welker volkomene vervulling alle Kerk- en wereldgebeurteniſsen van allen tijd en plaats moeten uitloopen. Geen andere ſter zal ons ten gids kunnen zijn in de donkere nacht der eeuwen, die reeds verloopen zijn; en insgelijks aangaande de toekomst en de ontknooping van alles, *wij hebben het prophetiſche woord, dat zeer vast is, en gij doet wel dat gij daarop acht geeft, als op een licht ſchijnende in een duistere plaats, tot dat de dag aanlichte, en de morgenſterre opga in uwe harten* (2 Pet. I. 19).

BEGINSELLOOSHEID.

Een groot kwaad, en tevens een kenmerkende eigenſchap van de eeuw waarin wij leven, is *beginſelloosheid.* Men lette op den gang en de alles beſtemmende neiging der Europeeſche ſtaatkunde. Te vergeefs zagen wij, bij de herſtelling van zaken met den val van Napoleon, de groote Mogendheden van Europa zich op plechtige wijze en als in den naam van Jezus Christus tot handhaving van Recht en Orde verbinden. Tegen de omwentelingen van 1830 waren noch de ſchoonst uitgedrukte voornemens en beloften (*), noch de heiligst verklaarde rechten van Vorstenhuizen, Staten, en volken, noch de duidelijkſte uitſpraak van

---

(*) Bij het Protocol te Aken (15 Nov. 1818) door de Gevolmachtigde der Hoven van Oostenrijk, Frankrijk, Pruiſsen, Engeland, en Rusland, werd verklaard, dat de *verbindtenis der Vorſten geen ander doeleinde hebben kon, dan de bewaring van vrede, gegrond op eene verzekerde vervulling van de in de tractaten aangegane verplichtingen, en de erkentenis van alle daaruit voortſpruitende rechten*; en ſtraks: *De Souvereinen erkennen als grondſlag van hunne onderlinge hooge verbindtenis, het onwankelbare beſluit, om noch in hunne wederzijdſche aangelegenheden, noch in hunne betrekkingen jegens andere Regeeringen, van de ſtrengſte onderhouding der beginſelen van het volkenrecht af te wijken.*

verbonden en verdragen bestand. Wij hoorden eenen hoogen staatsdienaar uit het *juiste midden* in Frankrijk openbaar erkennen, dat al het aldaar zedert en met de *glorierijke revolutie* van Julij gebeurde, onwettig was, en onrecht, doch tevens als *noodzakelijk* handhaven en prijzen. Wij hoorden in Engeland insgelijks door leden der Hooge Regeering het beginsel van *utilisme* (*nut voor recht*) tot verdediging van onverdedigbare handelingen inroepen. Zelfs die kabinetten van Europa, aan welke de handhaving van beter grondstellingen toen bijzonder toebetrouwd scheen, lieten om des lieven vredes wille alles los, wat naar recht en billijkheid vastgehouden moest worden, ja, leenden zelfs de hand aan het geweld, dat dezelve openbaar verkrachtte. Zoo slechts de rust in de wereld bewaard kon worden, en het gemak en het genot aan die rust verbonden, behouden; daarvoor scheen geen prijs te hoog, zelfs niet de *inconsequentie* van in België te handhaven, wat in Polen, Italië, Duitschland, Ierland, Frankrijk zelf, gesnuikt werd en gesmoord. Bij zoodanige beginselloosheid in de Europeesche staatkunde moest Oud-Nederland met het Huis van Oranje, zoo ver menschen vermochten, de lijdende partij zijn, maar daardoor zelve in den weg der Goddelijke Voorzienigheid, het eenige en krachtdadige getuigenis tegen de herhaalde schending der Europeesche maatschappij en harer gronden door enkel overmacht en dwang.

Ongetwijfeld mag ons Vaderland zich dankbaar geluk wenschen met het voorrecht, liever bij de gevolgen der zoo zeer toegejuichte omwentelingen onderdrukt, en tot wederstand tegen haar algeweld te zijn gesterkt geworden, dan of zij in hare vriendschap, verbond, en wettelooze buit een deel had mogen ontfangen. Het tijdstip zal in onze geschiedenis steeds belangrijk, ja roemvol blijven, waarop geheel de natie rondom Koning en Oranje geschaard, en roepende tot den God der Vaderen, de Revolutie niet alleen op de grenzen van Oud-Nederland tegenhield, maar ook openbaar en schitterend een beschamende les gaf door gezindheid en daden, met woorden en wapenen, door volharding en moed.

Doch wat zal ons dat voorrecht, hoe eervol anders, baten, zoo wij verzuimen bij ons zelve en in onzen eigenen boezem te ontdekken en te veroordeelen hetgeen wij verafschuwden en bevochten, toen het tegenover ons stond, en ons bedreigde? Ook hier te lande is maar al te zeer opoffering van recht aan rust, van waarheid aan nut, van beginselen aan overleggingen, algemeen en overheerschend geworden. Men zie het in het voornaamste en alles verder bestemmende stuk van Godsdienst. Zelfs de aangestelde Opzienders en Leeraars der Kerken (en die wel bepaaldelijk) bekommeren zich over het geheel weinig over de vraag tusschen waarheid en dwaling, tusschen recht en onrecht, Gods eere en de eere der menschen, Gods uitspraak, en het gevoelen der menschen. Zoo wij maar, Roomschen en Onroomschen, allen in één mengsel versmolten, tegen elkanders onverdraagzaamdeid verzekerd mochten leven; en dit te onmogelijk bevonden zijnde, ten minsten als Protestanten allen te zamen door een vriendelijk akkoord tegen den gemeenen vijand, bijgeloof en dweeperij geheten, vereenigd mochten staan; en ook dit tweede voor het oogenblik nog niet bereikbaar zijnde, dan toch binnen één zelfde Kerkgenootschap zelfs de meest tegenovergestelde leeringen gelijkelijk plaats geven, en toch vooral daarover niet twisten; dan is deze rust niet te duur gekocht ten prijs der eenmaal dierbaarst geachte waarheden, ja van de waarheid zelve, als waarheid. Rust moet er wezen, en die deze door het vragen naar *beginselen* verstoren, zijn de *beroerders Israëls!* Om haar te verkrijgen is zelfs de Jezuitische grondregel, *doel wettigt middel*, niet te verachtelijk. Doch is dat Christendom? Werd in zulke wegen het Evangelie van Christus eerst verkondigd? Werd met zulke beginselen de Hervorming aangevangen en bevestigd? Werd op dergelijke gronden Nederlands aloude Staat en onafhankelijkheid opgericht?

Doch niet alleen Staatkunde, Godsdienst en Kerkstaat, schier alle vakken en takken van de Europeesche maatschappij leveren al meer en meer hetzelfde jammerlijk verschijnsel op, dat wij hier aanwijzen. Vooral wanneer het op de toepassing aankomt, is de keuze overheerschend van oogenblikkelijke en voorbijgaande nuttigheid voor getrouwheid aan een beginsel; van rust en gemak door toegeven, boven ijver en krachtbetoon in het handhaven; van doving en zussing, voor strijd en worsteling tot ontwikkeling in zedelijke lichamen zoo als in het natuurlijke. Van daar, over geheel de beschaafde (in plaats van Christelijke) wereld, ook in ons Nederland, die zich steeds uitbreidende vreeze voor beteugeling van het kwade, of prediking van eenig reddende waarheden; van daar die telkens vermenigvuldigde behoefte aan allerlei uitspanningen onder alle klassen en rangen van menschen; heillooze en onreine romanlezing, drift naar het steeds meer verbasterend tooneel, naar zang en dans, naar uithuizigheid, in dezelfde evenredigheid, waarin bijbel-lezing, huis-godsdienst, ingetogenheid van leven en levenswijze bij het thans heerschende geslacht verachterde. En wat moet, zoo de Allerhoogste niet genadig daar tusschen komt, het gevolg van dit alles zijn? Wat anders, dan dat (behalve de hoogere verantwoordelijkheid voor God) een ruime weg gebaand wordt voor dat volstrekte ongeloof, voor dien verklaarden revolutie-geest, die men door een eigenwillig *midden* meent te ontkomen. Daar bestaat evenwel een ware, een koninklijke, een heilige middenweg, even verwijderd van de dwaling en het gevaar ter rechter- als ter slinkerzijde, en leidende door waarheid tot vrede, schoon veelal tusschen afgronden en allerlei bestrijdingen heen. Het is die van vaste, van inniger, van hooger beginselen tegen over beginselloosheid, onbestemdheid, onverschilligheid. Vraagt men waar de zoodanige in alles en tot alles te vinden zijn? — In die waarheid, van welke wij nimmer te vergeefs onzen Vaderen zullen hebben nagezegd: OP DEZE STEUNEN WIJ!

DE OORLOG DER ARMEN TEGEN DE RIJKEN.

De zamenspanningen van werklieden, welke nog niet lang geleden te Lyon tot zulke vreesselijke schriktooneelen geleid hebben, zijn een ontzettend verschijnsel dezer dagen. Zij vertoonen de verwezenlijking van dien strijd

tegen meervermogenden, welke door de bladen die de Revolutie predikten, reeds zoo lang aangehitst, door het Simonismus gevoed, door de Omwenteling zelve ontvlamd, zich thans met als de gruwelen, welker uitgebreidheid nog niet kan berekend worden, dreigt te verſpreiden. Te vergeefs houdt men nu deze menſchen voor, dat de weelde der rijken hun levensonderhoud is; te vergeefs predikt men hun de openbare orde; te vergeefs zetten duizende bajonetten en het gebulder van het geſchut aan die prediging een vreesſelijken nadruk bij; de oorzaak blijft, en zal, wordt zij niet weggenomen, eenmaal nog veel algemeener en verſchrikkelijker uitkomſten te weeg brengen dan zich in het voorledene lieten beſpeuren, en thans reeds aanvankelijk hebben ſtand gevat.

Het kan niet ontkend worden, dat in vele landen van Europa de ellende en het gebrek der eigenlijk gezegde volksklasſe dagelijks klimmen. Met de vermeerdering der bevolking nemen ook zij op eene ſchrikbarende wijze toe. Onze eeuw, die zoo gaarne de armoede door eigenmachtige middelen zou uitroeien, verſtomt voor dezen ſtand van zaken. De wetten blijken onvoldoende te zijn, en om iets te vermogen, zouden zij den grondſlag zelven der Maatſchappij, het recht van eigendom, moeten aanranden; een maatregel, waarvoor wel het revolutionnaire ſtaatsrecht niet als onrechtvaardig terugdeinst, maar welker mogelijkheid toch op het algemeene egoïsmus afſtuit.

Wanneer men nu zulke agrariſche wetten niet geeft, zoo loopt men gevaar dat de eens verwekte volksbeweging ze veroveren zal. Allen zijn toch van nature gelijk (dus heeft het Liberalismus hen geleerd), waarom zou de armoedige klasſe, wanneer zich eene gunſtige gelegenheid opdoet, niet hare oorſpronkelijke rechten zoeken te heroveren? Waarom niet den rijken luiaard uit een bezit jagen, dat hem door den willekeur des noodlots geſchonken, en nog ſteeds door onbillijke wetten gewaarborgd werd? Is het niet blootelijk een gelukkig toeval, dat aan den een' meer vermogen verſchaft dan aan een ander; daar men toch zijne geboorte in dezen of genen ſtand aan de blinde fortuin verſchuldigd is; en de verdienſten van elk individu den eenig rechtvaardigen maatſtaf van zijn vermogen daarſtellen?

Op deze vermetele vragen valt, zonder de erkenning van Gods vrijmachtig beſtuur en wereld-regering, niet anders dan bevestigend te antwoorden; maar met de belijdenis dier vrijmacht wordt het blad omgewend, en alles verandert.

Met deze belijdenis in het hart, erkent de arme dat hij zijne armoede aan den Heer van allen; de rijke, dat hij zijne ſchatten aan den Eigenaar van alles verſchuldigd is. Met deze belijdenis houdt zich elk met zijnen, zelfs drukkenden, toeſtand te vreden, wetende dat hij op niets mag aanſpraak maken, en alles uit Gods hand ontvangen moet.

Geeft de erkentenis van een vrijmachtigen God het eenige middel tot ſtilling van den ontvlamden ſtrijd aan de hand, alleen *het Woord Gods* kan den toeſtand waaruit hij voortkwam verbeteren. Dat Woord toch ſnuikt het egoïsmus van den zelfzuchtigen mensch, en ſpoort hem aan tot liefde en mededeelzaamheid. Het geeft de ſterkſte ſporen ter liefde tot armen, in de voorſtelling van *Hem die arm werd opdat Hij ons zoude rijk maken.* Het predikt op het voetſpoor des Heeren *dat het zaliger is te geven dan te ontvangen.* Het leert *den armen te gedenken, opdat uit gelijkheid in dezen tegenwoordigen tijd de overvloed der rijken zij om het gebrek der armen te vervullen* (*); en het biedt alzoo het eenige middel aan om de groote ongelijkheid in de verdeeling der aardſche goederen eenigzins te matigen, zonder het heilige eigendomsrecht te ſchenden, door de rijken vrijwillig te maken tot onderſteuning der minder bedeelden; eindelijk het beſnoeit de weelde, die in allerlei wereldſche vermaken haren rijkdom verkwist, en leert liever te arbeiden, opdat men den behoeftige moge bijſtaan; terwijl het tevens de gierigheid, die het als een *wortel van alle kwaad* ſchildert, op het krachtdadigſte tegengaat, en zelfs verklaart, *dat degene die rijk zijn, zwaarlijk zullen ingaan in het Koninkrijk der hemelen.*

Maar zal *het Woord Gods* deze heerlijke vruchten voortbrengen, zoo moet het met een levendig geloof worden aangekleefd. Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen; zonder geloof kan liefde en hoop niet bloeijen; het geloof verbant de zelfzucht, en waar het heerscht kan geen onderlinge krijg tusſchen armen en rijken ontſtaan. Dáár integendeel behoeven de rijken de armen nog meer, om voorwerpen voor hun weldoen te bezitten, dan deze de rijken noodig hebben om door hen onderſteund te worden. Dit geloof was het beginſel van het weldoen onzer Vaderen. Daarom hadden zij zooveel voor vervolgde Christenen ook in andere landen over. De hulp in 1589 aan het door den Hertog van Savoye in gemeenſchap met Bern belegerde Genève is er een bewijs van. Elk onzer gewesten ſchoot den om onderſtand biddenden ſtedelingen op aanſchrijving der Algemeene Staten met penningen toe. Dit duurde verſcheiden jaren, en telkens werd de hulp herhaald. In 1595 ſchreven de Genevezen aan Hunne H. M. en aan de Staten der bijzondere gewesten op nieuw om onderſtand, en ook dit was niet vergeefs (†). Even zoo kwam men de ongelukkige Waldenzen te hulp, die in de valleiën van Piemont in het begin van 1655 eene der wreedſte vervolgingen van hunnen eigenen Landsheer, den Hertog van Savoye moesten uitſtaan, en door een vurig ſmeekſchrift de Staten dezer landen bezwoeren om hun eenigen bijſtand te bieden. Het was den Staten wel niet mogelijk hen met de wapenen te onderſteunen, maar er werd een algemeene biddag door het ganſche Land uitgeſchreven, eene collecte door alle de vereenigde Gewesten hun ten behoeve gedaan, en het daarbij opgebrachte hun met een liefdevollen brief en gezantſchap toegezonden. Zoo is het geloof der rijken in den nood der behoeftigen werkzaam. Neen, voorwaar, eene liefde uit zulk een geloof geboren is niet afgunſtig; zij zoekt zich zelve niet; zij benijdt niet degenen die meer gezegend zijn van boven; zij verfoeit de middelen die onze tijd in het werk ſtelt, om door allerlei zamenſpanningen de vermogens gelijk te maken, met kneuzing en verbreking van het recht; zij erkent het, *Rijken en armen ontmoeten elkanderen: de Heere heeft zoo deze als die gemaakt.*

(*) 2 Cor. VIII: 14.
(†) Wagenaar, *Vad. Hist.* Dl. VIII, bl. 320.

Zoo dan, de oorlog van de armen tegen de rijken wordt meer en meer algemeen, omdat het gebrek aan geloof door liefde werkende, toeneemt. En gelijk de ziekte voortduurt zoo lang haar bron en oorzaak niet is weggenomen, zoo kan die ſtrijd zonder dat Christelijk geloof weder de harten der volken en Vorſten, der rijken en armen, der aanzienlijken en geringen beziele, niet ophouden. Eene algemeene menſchenliefde, die niet op liefde Gods gevestigd is, kan daarvan de plaats geenszins innemen.

HET WILHELMUS-LIED

DER XVIe EN HET NEDERLANDSCHE VOLKSLIED DER XIXe EEUW.

Menigmaal is het opgemerkt geworden, dat men den geest en de ſtemming eens volks niet beter kan leeren kennen, dan door die zijner nationale liederen, als welke in ieders mond zijnde, deels getuigen van de gevoelens van het Algemeen, deels ook vermogend medewerken om die gevoelens te verwekken, te vormen, en te onderhouden. Het is alleen uit dit oogpunt, dat wij het hedendaagſche welbekende Volkslied willen beſchouwen, in verband met dat van de tijden onzes Opſtands tegen den Spaanſchen Dwingeland; geenszins als voortbrengſel van deszelfs wel te recht beroemden Dichter, onder wiens best gelukte liederen het voorzeker eene voorname plaats inneemt.

Beide liederen gloeien van warme Vaderlandsliefde; het eene bezield door het ſmachtend verlangen naar vrijheid van geloof en geweten, het andere in den welmeenenden wensch om blijvende eendracht tusſchen Vorst en volk bewaard te zien; in ons Volkslied is kenbaar de meerdere bewerking, vorming, ronding, die taal- en versbouw ſedert derde halve Eeuw heeft verkregen; in het Wilhelmus-lied de eenvoudige en onopgeſmukte kracht en degelijkheid van de volkstaal kort na de tijden der Hervorming. De oude trouwhartige krijgsmoed onderſcheidt het eerſte; hedendaagſche kieschheid en juistheid van uitdrukking het laatſte. In het eene hoort men den Prins ſpreken, *die de zake en beſcherming der Christenen en andere verdrukten in den Lande had aangenomen;* in het andere erkent men de taal van het volk, dat na lange miskenning en verwerping, den Vorst dien het verlangde, met liefde en vreugd een meer dan voorvaderlijk gezag had zien aanvaarden. In beide heerscht dus een Vaderlandsch gevoel, eene Nederlandſche gezindheid.

Maar heerscht ook in beide de toon, dien het echt voorvaderlijk geloof-alléén aanſlaat? Dit is eene andere vraag. Hebben wij in het voorgaande verſcheidenheid opgemerkt, hier ontdekken wij verſchil. Het Wilhelmuslied doet ons wel de woorden van den Nederlandſchen Mozes hooren; maar in het later Volkslied ſpreekt het Nederlandſche Israël niet meer.

Hoe ver verſchilt de Pſalmtoon van Davids heilige zangen, in de woorden:

Mijn ſchildt en mijn betrouwen
Sijt gij o Godt, mijn Heer!
Op uw ſoo wil ick bouwen,
Verlaat mij nimmermeer!
Dat ik toch vroom mag blijven,
Uw dienaar 't allen ſtond.
. . . .

hoe zeer verſchilt hij niet van verzen als deze:

De Godheid op haar hemeltroon
Bezongen en vereerd,
Houdt gunstig ook naar onzen toon
Het heilig oor gekeerd:
. . . .
Hij telt bij God een deugd te min,
Die land en Vorst vergeet!

En hoe anders klinken de belangen die hier behartigd worden:

Hier ſmelt het eerst, het dierst belang
Van allen ſtaat en ſtand,
Tot een gevoel in d' eigen zang
Voor Vorst en Vaderland!

dan het doel van den Stichter des Nederlandſchen Staats:

Voor Godes Woord gepreſen
Heb ick vrij onverſaagt
Als een Helt ſonder vreezen
Mijn edel bloet gewaagt.

Hier hoort men het HAC NITIMUR der oude munt; terwijl in het andere ſlechts het algemeener: *God zij met ons* der nieuwe beſpeurd wordt.

Ach, hoe groot is ten deze het onderſcheid tusſchen Nederland bij de bevrijding van Spanje, en Nederland bij de verlosſing van den Franſchen Keizer! Het laatſte doet geen enkel woord hooren, dat aan iets meer dan natuurlijke godsdienst en de leer der Voorzienigheid herinnert; het andere had alles veil voor Gods eere en zijn Woord; en zijn geloof ſpreekt zoo ſterk in zijn trommellied als van zijne munt!

Maar al te juist vertegenwoordigt dit lied het Nederlandſche volksgeloof onzer tijden. Ons volk loochent geenszins het albeſtuur eener Godheid, die de deugd beloont en het misdrijf ſtraft; maar erkent het ook nog Jezus Christus, den Heer der heerlijkheid, als den Overſte der Koningen der aarde? Ons Volk belijdt de noodzakelijkheid van Gods beſcherming en beſtiering; ook van de verlosſing in het zoenbloed van Gods Zoon? Nederland is er van overtuigd,

Hij gloeit voor mensch en broeder niet
In de onbewogen borst,
Die koel blijft bij gebed en lied
Voor Vaderland en Vorst!

Is het ook van de waarheid overtuigd, dat *die den Zoon niet eert, ook den Vader niet eert*, die wil, *dat allen den Zoon eeren zullen gelijk zij den Vader eeren?* En echter, met die erkentenis ſtaat of valt het Christendom, gelijk met Gods heilig Woord alle geopenbaarde Godsdienst.

Het moet dus erkend worden, maar met gevoel, met leedwezen, met diep berouw. Nederland wandelt *niet meer* in de wegen der Vaderen. Nederland kan *niet* door volharding in een reeds gekozen ſpoor, neen, maar door terugkeer tot een verlaten pad worden behouden. Voor de Natie zoowel als voor elken bijzonderen mensch, die, onvernieuwd zijnde, den weg *des vleeſches en der gedachten* bewandelt, is eene geheele omkeering, eene volſtrekte wedergeboorte, een leven uit den dooden noodig, om hetwelk

Hij, *die de dooden levend maakt, en roept de dingen die niet zijn, als of zij waren*, moet worden gesmeekt, met aanhoudend, en volhardend, en vurig gebed om Jezus Christus wille, door *den Geest der wederaanneming tot kinderen*, door welken alléén, afgeweken, afgevallen zondaren tot den Vader kunnen roepen: *Abba Vader!*

NATHANAËL.

Eer u Philippus riep, daar gij onder
den vijgenboom waart, zag ik u.
JEZUS. (Joann. I: 49.)

Hoe hijgde ik ſints mijn levensmorgen
Naar Silo's zalig vreêgebied,
In 't nakend eeuwverſchiet verborgen!
Mijn ziel, te groot voor 't eeuwig Niet,
Te groot voor 't moedbenemend heden,
En wars van 't uitgebloeid voorleden,
Vloog, naauwlijks nog zich zelv' bewust,
Die heil-eeuw van onſtoorbre rust,
Bekroond met meer dan aardſchen zegen,
Op vleuglen van de Hoop in ſtille aanbidding tegen.

Pas wandelde op de jonglingsbaan
Mijn voet met ongewisſe ſchreden;
Pas leerde ik 't zoekend oog te ſlaan
Op 's Heeren heilverborgenheden;
Pas zag mijn oog in Mozes wet
De orakeltaal der hoogſte waarheid,
Als door haar onverdraagbre klaarheid
Mijn donkre ziel zich vond verplet.
Ach, ſints die vreeslijke oogenblikken
Wat worstling in mijn matte borst!
Wat onophoudlijk zielsverſchrikken!
Naar vrede en laafnis welk een dorst!
Ik kan niet rusten in 't voorleden,
Waar Horebs ſchorre donder kraakt;
Waar 't gloeiend vuur des ijvers blaakt,
En mij verhindert, toe te treden!
Vaak trekt het Rijk van Davids Zoon
Mijn blikken lieflijk op zijn troon;
Maar ach, die tijden zijn vervlogen,
En ijlings zinken weêr mijn oogen
Op Isrels boezemgrievend THANS,
Beroofd van aanzien, macht en glans!
Helaas, de klaauw der adelaren
Prangt Juda's Leeuw den gorgel dicht:
Wij, ſtarende op Gods zoenaltaren,
Verwachten vruchtloos 't vredelicht
Dat deze nevels op zal klaren:
De neevlen dekken ons 't gezicht!

Alleen de toekomst troost mijn harte,
Dat ligt verſlagen onder 't wicht
Van Ebals vloek- en wraakgericht,
Welks dreigend wee 't zoo dikwerf tartte!
Want zulk een onverdraagbre last
Als 't wetboek op mijn ſchoudren tast
Kan Silo's heil-eeuw nimmer drukken! —

Jehova! zie uw erfdeel bukken
Voor ſtoute heidnen, wier geweld
De ganſche wereld houdt bekneld!
O, laat in 't eind de morgen dagen,
De morgen van uw welbehagen!
Of, laat voor 't minst me een ſchemer zien
Van Isrels weêr herrezen luister,
Wanneer 't, bevrijd van boei en kluister,
Op heel het aardrijk zal gebiên!
Laat, laat mij 't hoofd ten hemel beuren!....
't Is of een goddelijke ſtraal
Valt in de ſcheemring van mijn treuren!
't Is of ik vrijer ademhaal!
't Is of ik zie de wolken ſcheuren,
De nevels breken dezer nacht!
Gewis! de Heilvorst dien ik wacht,
Moet uit den reinen hemel ſpruiten,
Moet dalen van het hoog gewelf.
Wat — zoo eens God — Jehova zelf —
Zijn lijdend erfdeel kwam regeren,
Zoo lang de prooi van vreemde heeren?.....
Wat ſtille hoop vervult mijn hart!
Wat zalving voor mijn boezemſmart!
Wordt Horebs wreker eens mijn Koning,
Dan vindt mijn onrust perk en paal.
Volheerlijk uitzicht! — Daal, o daal
Van uit uw hooge hemelwoning,
Mesſias, wien mijn ziel verbeidt,
Omhuld met eeuwge majeſteit!

Dan, waar, waar dwaalt mijn zielsoog henen?
Waar blijft, wordt dees mijn hoop vervuld,
De Man van lijden en geduld,
Van weêrſpoed, jammerklacht en weenen,
Die als een weerloos offerlam
Vergaat in 's Heeren ijvervlam
Omdat het Godsvolk heeft gezondigd;
De Menſchenzoon, de Davidsſpruit,
Dien Amos zoon heeft voorverkondigd,
Door zooveel Zienders voorbeduid?
Wie zal mijn twijfling hier verklaren,
Wie zal mij 't raadſel openbaren?
Hier duizel ik, hier zinke ik weêr
In d' ouden ſchemernacht ter neêr!
Ach, heeft mijn uitzicht mij bedrogen,
En werd mijn hart geſtreeld door logen,
Dan blijf ik eeuwig zonder troost. —
Maar neen! de morgen gloeit in 't Oost
Wanneer de nacht het langst geduurd heeft.
De heilſtraal die mij aangevuurd heeft
Blijft, wat mij ſchokk', wat twijfel 'k voed!
De morgenſter voor mijn gemoed!

Dus riep Nathanaël in ſchaâuw van 't groenend lover
Eens breeden vijgebooms, wiens welige armen over
Zijn kleinen hof zich wijd verbreidden aan een vliet,
Die langs zijn akker liep. Neen, vrome Israëliet,
Niet ijdel is uw hoop! Gij blijft niet eeuwig treuren.
Vrij moogt ge 't ſmachtend oog naar 's hemels tranſen beuren:
De morgen, dien gij wacht, brak reeds in 't Oosten aan;
Ras ſtort uw dankend oog den blijden vreugdetraan.
De parel, dien gij zoekt, wordt u welhaast geſchonken;
Niet ijdel is het licht dat u heeft aangeblonken
Van Hem, die *God met ons* en *Menſchenzoon* met één,
Uit Davids lenden ſproot, en afkwam naar beneên
Van uit den rijkstroon Gods en 't licht der hemelſferen.
Gewis, gij zult in Hem uw God en Koning eeren,
In Hem, die reeds u zoekt, u nadert! Ja gij zult
Gelooven. SILO komt: de Orakels zijn vervuld.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.